

jak i cała książka, otrzymał tytuł zaczerpnięty z myśl Papieskiej: *By człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem*. W prowadzonych rozważaniach można wyodrębnić dwie części. Pierwsza skupia się bezpośrednio na nauczaniu, które przedstawiane jest na tle uwarunkowań społeczno-kulturowych pontyfikatu. Skłoniły one Papieża do zaakcentowania szczególnej godności i praw człowieka oraz do przypominania o konieczności wychowania integralnego, uwzględniającego transcendentny wymiar osoby. Część druga, zatytułowana *Spotkania, które wychowują*, jest swoistym powrotem do miejsc, w których Jan Paweł II spotykał się z młodzieżą, wykorzystując każdą możliwość na podjęcie dialogu. Spotkania te, rozpoczęte podczas licznych podróży apostolskich, trwały aż do momentu śmierci, bowiem nawet wtedy Papież pozostał wychowawcą, uczącym przyjmowania daru cierpienia i śmierci, wychowującym na spotkanie z Bogiem w wieczności.

Podsumowując, można powiedzieć, że książka *Stawać się bardziej człowiekiem* uczy podejmowania kwestii wychowawczych w specyficznym kontekście społeczno-kulturowym, jaki powstał na przełomie XX i XXI wieku. Wskazuje ponadto, że teraźniejszość nie jest jedynie czasem zagrożeń, ale również szans, które należy wykorzystywać w procesie wychowania.

Jarosław Horowski

Jarosław Horowski, *Paedagogia perennis w dobie postmodernizmu. Wychowawcze koncepcje o. Jacka Woronieckiego a kultura przełomu XX i XXI wieku*, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2007, ss. 240.

Polska pedagogika katolicka, której rozwój przez szereg lat był utrudniany, obecnie przeżywa swój renesans. Staje się przedmiotem naukowego dyskursu opartego na źródłach płynących z Biblii, z Tradycji i ze wskazań Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Wiele czerpie z koncepcji edukacyjnych powstałych w XX wieku, m.in. Karola Górskiego, Konstantego Michalskiego, Karola Wojtyły, Stefana Kunowskiego czy o. Jacka Woronieckiego (1878–1949), dominikanina – twórcy systemu pedagogiki katolickiej.

Jego *paedagogia perennis*, oparta na myśli św. Tomasza z Akwinu, to trwała koncepcja wychowawcza. To również otwarty, stale rozwijający się system edukacyjny, stanowiący odpowiedź na wyzwania ponowoczesności – ideologii przełomu XX i XXI wieku. Przenika ona obszary kultury, kształtując postawy relatywizmu moralnego czy depersonalizującego idealizmu, który w imię wolności człowieka sprzeciwia się normom i zasadom prawnym, etycznym czy estetycznym. Propaguje też konsumpcjonizm, podporządkowujący prawom zysku wszelkie sfery życia człowieka – naukę, edukację, kulturę, a nawet religię.

Jarosław Horowski swoją pracą włącza się w dyskusję nad kształtem współczesnej pedagogiki katolickiej. Podejmuje niełatwe zadanie poszukiwania odpowiedzi na pytanie o aktualność koncepcji o. Jacka Woronieckiego, zestawiając ją z kulturą ponowoczesności. Wydobywa i podkreśla znaczenie trwałych fundamentów pedagogiki katolickiej, oddziela je od wciąż zmieniających się elementów.

Głównym przedmiotem jego badań jest społeczno-wychowawcza twórczość naukowa Woronieckiego. Aby poznać i zrozumieć jej ówczesny i współczesny kontekst, autor sięga w głąb literatury z zakresu filozofii, socjologii i pedagogiki. Poszukuje też cennych wniosków, płynących z wybranych koncepcji wychowania katolickiego.

Omawiane dzieło składa się z pięciu rozdziałów: 1. *Metodologiczne aspekty dyskusji o pedagogice o. Jacka Woronieckiego* (s. 15–47); 2. *Społeczno-kulturowy kontekst pedagogiki o. Jacka Woronieckiego* (s. 48–85); 3. *Charakterystyka pedagogiki o. Jacka Woronieckiego* (s. 86–123); 4. *Katolicka myśl wychowawcza a kontekst społeczno-kulturowy przełomu XX i XXI wieku* (s. 124–161); 5. *Pedagogika o. Jacka Woronieckiego w rzeczywistości społeczno-kulturowej XX i XXI wieku* (s. 162–200). Otwiera je *Wstęp* (s. 5–14), a dopełnia *Zakończenie* (s. 201–207), *Wykaz skrótów* (s. 208–210) oraz nader bogata *Bibliografia*. Tę autor dzieli na: a) *Źródła* – prace o. Jacka Woronieckiego (s. 211–213), dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła i pisma św. Tomasza z Akwinu (s. 213–215); b) *Literaturę przedmiotu* (s. 215–225) oraz c) *Literaturę pomocniczą* (s. 225–240).

We *Wstępie* Jarosław Horowski uzasadnia tytuł książki, który łączy z próbą „odpowiedzi na pytanie o aktualność koncepcji Woronieckiego, [...] z poszukiwaniem możliwych dróg rozwoju *paedagogiae perennis*, tak aby odpowiadała ona wyzwaniom stawianym przez kulturę postmodernistyczną” (s. 12).

W rozdziale pierwszym, stanowiącym grunt do podjętych badań, odnajdujemy, ze znanstwem opisane, fundamentalne prawdy płynące z biblijnego Objawienia, które stanowią źródło pedagogiki chrześcijańskiej. Odnosząc je do koncepcji o. Jacka Woronieckiego, autor ukazuje dalej drogę rozwoju tomizmu i neotomizmu. Zaznacza udział Dominikanina w badaniach nad zastosowaniem antropologii św. Tomasza w procesie wychowania człowieka. Rozdział ten zawiera również wyczerpującą charakterystykę metod badawczych wykorzystanych w pracy – hermeneutyki i monografii w aspekcie zarówno jakościowym, jak i diagnostycznym.

Rozdział drugi poświęcony jest badaniom nad głównymi kierunkami w modernistycznej kulturze i pedagogice, która w pierwszej połowie XX wieku uzależniona była od ideologii dominujących partii politycznych. Jej cele stawiane przed wychowaniem dotyczyły głównie doczesnego życia człowieka, pomijały zaś aspekt nadnatury. Poglądy te poddawał krytyce o. Jacek Woroniecki, co autor pracy, analizując liczne pisma, przedstawia w sposób jasny i rzeczowy. Odnajduje postulat wobec filozofii jako fundamentu pedagogiki katolickiej – nie może ona

kierować się ani ku skrajnemu indywidualizmowi, ani ku skrajnemu socjologizmowi. Nie może też „ani uprawniać jednostki do działań sprzecznych z dobrem społeczności, ani usprawiedliwiać działań społeczności, manipulujących jednostką” (s. 74), której celem ostatecznym jest spotkanie z Bogiem w wieczności.

Eschatologiczne powołanie człowieka przedstawiali w swych poglądach również inni prezentowani w pracy propagatorzy pedagogiki tomistycznej, m.in. O. Willmann, D. J. Mercier, J. Maritain, K. Górski, K. Michalski, którzy przyjmują wskazówki Akwinaty, „jak łączyć życie na ziemi z wiecznym” (s. 85).

Droga ta, co autor ukazuje w rozdziale trzecim, opiera się na moralnej formacji człowieka, dotyczącej realizacji obiektywnego dobra. Zdaniem Woronieckiego ma ona szczególne znaczenie wśród Polaków, których moralność daleka jest od zasad wiary. W wychowaniu należy zatem kłaść nacisk na integrację (sprawność) władz umysłowych i zmysłowych, na podporządkowanie ich rozumowi i woli poprzez ćwiczenia wspomagane przez środowisko społeczne i łaskę Bożą.

Działania te wymagają odpowiednich metod i środków, które zdaniem Woronickiego zależą od czterech przyczyn: celowej, materialnej, formalnej i sprawczej, ściśle związanych z arystotelesowsko-tomistyczną myślą. Ona to, jak udowadnia Jarosław Horowski, znajduje swe odbicie w wychowaniu chrześcijańskim okresu modernizmu, który w drugiej połowie XX wieku zostaje zdominowany przez kulturę ponowoczesności.

Jej założenia autor opisuje w kolejnych, równie interesujących jak poprzednie, rozdziałach. Czyni to w aspekcie zarówno pedagogiki religijnej, jak i świeckiej. Na zadane w rozdziale czwartym pytanie, czy warto zajmować się marginalnym, dekadentem ruchem, odpowiada: „Z perspektywy wychowania istotne jest jednak zrozumienie postmodernizmu, gdyż jest on aprobowany zwłaszcza przez ludzi młodych” (s. 125), w sposób szczególny ogarnia młodzieżową kulturę medialną. Jarosław Horowski, świadomy wieloznaczności omawianego pojęcia, zwraca uwagę na wybrane idee, np. dekonstrukcję jako metodę interpretacji tekstu (J. Derrida), negującą też kategorię prawdy obiektywnej. Ukazuje postawy człowieka będące wynikiem odrzucenia jego podmiotowości. Wymienia zjawiska: nomadyzmu, Generacji X, miłości na dystans, przedłużania młodości, a przede wszystkim – „uznania religii za wielką teorię, którą należy zdekonstruować” (s. 132–133), również w ramach pedagogiki i wychowania.

W oparciu o liczne źródła przedstawia dalej i poddaje ocenie alternatywne koncepcje edukacji, m.in. antypedagogikę. Rysuje rozwój pedagogiki kultury wraz z edukacją międzykulturową, czym „tworzy pewną panoramę odniesień do kultury postmodernistycznej” (s. 145), której Kościół katolicki nie ignoruje. Poszukuje on adekwatnych sposobów niesienia Ewangelii wszystkim ludziom. W odnowę pedagogiki włącza się Sobór Watykański II. W Polsce, jak pisze Jarosław Horowski, chcąc odnaleźć nowe „możliwości mówienia człowiekowi o Bogu, odwołano się nie tylko do tomizmu, ale także do innych nurtów filozoficznych. Mieczysław Gogacz budował swoje koncepcje wychowawcze w oparciu o tomizm egzystencjalny, Karol Wojtyła połączył myśl tomistyczną z wy-

nikami badań filozofii świadomości, a Janusz Tarnowski nie rozwijał w ogóle tomistycznego nurtu filozofii wychowania” (s. 203).

Koncepcję o. Jacka Woronieckiego, jej analizę i ocenę możliwości zastosowania w kulturze postmodernizmu przełomu XX i XXI wieku, autor przedstawia w ostatnim – piątym rozdziale pracy. Zestawiając poglądy, bada znaczenie celowej, materialnej, formalnej i sprawczej przyczyny wychowania. Poprzez rzetelną analizę literatury dochodzi do wniosku, że tomistyczna pedagogika Woronieckiego jest cenna, nie może jednak w pełni sprostać wymaganiom edukacji katolickiej w dobie postmodernizmu.

Autor zauważa, że Woroniecki skupia się „na kształtowaniu moralnym, podczas gdy współczesne wychowanie religijne powinno przede wszystkim prowadzić do spotkania i przyjaźni z Bogiem” (s. 171). Formacja moralna stanowi dziś kolejny cel edukacji chrześcijańskiej. Antropologia Woronieckiego akcentuje porządek esencjalny, a współcześnie bardziej należy skupić się na egzystencjalnych elementach bytu. Formalną przyczyną wychowania, według o. Jacka Woronieckiego, stanowią sprawności/cnoty. Dziś zastępuje je relacja człowieka z Bogiem i innymi ludźmi. Spotkanie z nimi ma obecnie większe znaczenie niż sprawczy czynnik wychowania w ujęciu Woronieckiego – organizacja życia społecznego i działanie łaski Bożej, której jednak, zdaniem Jarosława Horowskiego, nie docenia w pełni dzisiejsza teoria i praktyka edukacyjna. Preferują one naturalne czynniki rozwoju i wychowania. Warto więc kontynuować koncepcję integrującą czynniki natury i nadnatury.

W zakończeniu pracy autor podsumowuje: „jeżeli *paedagogia perennis* ma być nadal budowana, to fundamentem dla niej musi pozostać filozofia tomistyczna” (s. 207) i jej obiektywizm uniezależniający teorię wychowawczą od trendów cywilizacyjnych.

Jarosław Horowski swą pracą odpowiada więc na pilną potrzebę społeczności, która nie może zapominać o zdobycach czasów minionych. Daje on nie tylko jasne odpowiedzi na pytania badawcze, ale też nakłania czytelnika do poszukiwania rozwiązań aktualnych problemów pedagogicznych. Z metodologicznego punktu widzenia, co warto podkreślić, właściwie zarysowuje etap przedrozumienia. Wykazuje daleko idącą precyzję badacza – hermeneuty w rozumieniu i przywoływaniu adekwatnych poglądów wielu autorów. Jego dzieło, jako ponowne odczytanie wychowawczej koncepcji o. Jacka Woronieckiego, adresowane jest do wszystkich pedagogów teoretycznie i praktycznie zorientowanych, którzy w świecie postmodernizmu poszukują miejsca dla Boga.

Joanna Karczevska*

---

* Dr Joanna Karczevska, adiunkt w Instytucie Edukacji Szkolnej Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach.